

Եղիշե Չարենց

Սասունցի Դավիթ

Դառնանք բարբառենք նգովք մենք նախ
Մարամելիքին, թագավորի՛ն:
Դառնանք բարբառենք նգովք ապա
Ձենով Օհանին, իշխանին նե՛նգ:
Դառնանք բարբառենք նգովք ապա
Ա՛յլ իշխաններին բոլոր այն մեր,
Որ բերին մեզ մահ, ու մուժ, ու նեռ:

Փա՛ռք փառաբանենք ապա մենք մեր
Առյուծ-Մհերին, դյուցազնին քա՛ջ,
Դավիթին՝ նրա որդուն դյուցազն,
Մհերին՝ նրա որդուն անմահ,
Ողջ ժողովրդին ապա Սասնա
Որ լուրթ լեռներում մի օր բազմած
Հորինեց պայծառ գրույցը այս
Եվ անցավ անհետ, դարձավ երազ:

Սկսենք ապա հանգով ճարտար
Սասունցի Դավթի գրույցն արդար,
Որ մնալու է հավիտյան հա՛ր
Զրույց իմաստուն և ոսկեբառ:

Ա

Մենք՝ զարմով արևագուն՝
Քառասուն տարի իշխեց Սասուն,
Իբրև արդ արդար և դյուցագուն:
Նա պատերազմներ մղեց բազում
Թշնամիների հանդեպ հզոր,
Որ խուժում էին անբավ ուժով
Տիրելու բարձրիկ երկրին Սասուն,
Բայց մարտերում այդ հզորագոր
Հաղթում է նա միշտ իր սրով սուր:
Որպես այր ռամիկ ու դյուցագուն՝
Նա հուր ձի ուներ, կայծակե սուր,
Բայց ուժը նրա, որ չէր կասում,
Ժողովուրդն էր իր բազմաբազում:
Եվ անպարտ էր նա իր սրով սուր
Եվ ժողովրդով ռամիկ ու սուրբ:

Բ

Մենքի օրով երկրում Սասուն
Ապրում էր ռամիկ մի ժողովուրդ,
Չունեի իշխաններ նա դեռ հնուտ,
Իշխաններ դժնի, ու չար, ու մութ,
Եվ ապրում էր իր լեռներում լուրթ
Վաստակով իր պարզ, քրտինքով սուրբ:
Առյուծ-Մենքին, դյուցագնին մեր
Նա ինքն էր իրեն իշխան կարգել
Եվ ապրում էր իր լեռներում դեռ
Նա կյանքով ազատ ու անարգել:

Գ

Օ՛, ռամիկ կյանքի անգո պատկեր,

Դարերում հեռու, ու հին, ու ծեր,
Երբ մարդկությունը ապրում էր դեռ
Վաստակով արդար, ու սուրբ, ու վեհ:
Օ՛, վաղընջական արշալույսներ,
Մանուկ մարդկության օրեր լուսե,
Երբ լուրթ լեռներում դեռ չէր բուսել
Դժնի բռնության ընձյուղը սև,
Երբ իշխում էին աշխարհում դեռ
Ռամիկ ու արդար դյուցազուններ...

Դ

Իշխեց նա այսպես, դյուցազնը մեր
Քառասուն տարի: Եվ ահա ծեր
Մազերին նրա, գլխին հուրհեր
Իջավ մառախուղ, ցրտին ձմեռ:
Դարձավ նա գառամ ու ալեհեր,
Եվ կամաց-կամաց դյուցազնին ծեր
Սկսեց պատել, ինչպես գիշեր,
Վիշտ անբուժելի ու մահաբեր:
Չուներ նա ժառանգ աշխարհում դեռ
Եվ մտորում էր դյուցազնը ծեր:

Ե

Մտորում էր նա, դյուցազնը ծեր,
Որ մնալու է երկիրն անտեր,
Բարձրաբերձ լեռներ, հարուստ հանդեր,
Եվ ոսոխի ու չարի հանդեպ
Ռամիկ ժողովուրդ՝ անկար, անգետ:
Մտածում էր նա, դյուցազնը սուրբ,
Որ անցնելու է իր փառքը գուր,
Որ իր երկնահեց երկիրն հզոր

Դառնալու է վաղն հագար ու բյուր
Թշնամիների ավար ու կուր:
Եվ այսպես՝ հասած ծերության դուռ՝
Մտորում էր նա սրտով տխուր,
Եվ իր հետ մեկտեղ, թախիծով հուր,
Ժողովուրդն էր ողջ մտորում լուռ:

Ջ

Կարո՞ղ է սակայն պատահել, որ՝
Որքան էլ լինի ապագան մութ՝
Մնա անժառանգ ու անսերունդ
Երկիր մի ամբողջ ու ժողովուրդ:
Կարո՞ղ է լինել, որ երկրում լուրթ,
Որքան էլ խավարն իջնի տխուր,
Չբացվի հանկարծ հրաշքով հուր
Գալիքի համար փրկության դուռ:
Եվ ահա մի վառ ու պայծառ օր
Հրաշքով անհաս ու գորավոր
Առյուծ-Մհերին մեր ալևոր
Ծնվեց մի մանկիկ արևավոր:

Է

Ծնվեց մի մանկիկ արևավոր
Առյուծ-Մհերին իբրև ժառանգ,
Դավիթ անվանեց ծերը նրան,
Փառք տվեց ապա բախտին իրա,
Որ հուշն իր էլ հա՛ր երկրի վրա
Պիտի առկայծի ու հուրհուրա:
Եվ նայելով իր մանուկ Դավթին՝
Նա պայծառացավ սրտով կրկին,
Նա ի՛նքն էր կարծես եկել երկիր

Հրաշքով մի սուրբ ու անհնար,
Նա ի՛նքն էր կարծես եկել աշխարհ
Ու հուր-հավիտյան պիտի մնար...

Ը

Գիտեր նա արդեն, դյուցազնը ծեր,
Որ դյուցազուն է Դավիթն հուրհեր,
Որ երկիրն իր լուրթ, ու բարձր, ու վեհ
Որքան էլ ահ գա, որքան ավեր
Կելնե Սասունցի Դավիթը վեր,
Իբրև նո՛ր դյուցազն ու նոր Մհեր:
Գիտեր, որ արդեն երկրին Սասուն,
Իր ժողովրդին ռամիկ ու սուրբ
Թեկուզ փորձանքներ իջնեն բազում,
Որքան էլ տևեն նոքա երկար
Ահա Դավի՛թը իր դյուցազուն,
Իր ժողովրդի բազուկը սուրբ՝
Ե՛վ արդար, և՛ վեհ, և՛ աներկբա...
Ցնծաց նա սրտով իր աներեր,
Այդ ինքն էր կարծես ծնվել երեկ,
Խոր խավարի մեջ տեսել ցերեկ.
Փարվեց կարոտով որդուն նորեկ
Խանդով խնդագին գրկեց նրան,
Փակեց նա ապա աչքերը սեգ
Եվ ինքն էլ, կինն էլ ընկան մեռան...

Թ

Երբ մեռավ այսպես Մհերը ծեր,
Թողնելով մանկանն իր նորածին
Սասնա իշխաններն եկան-ասին,
Թե մերն է հիմա Մհերի ձին,

Եվ տեր կանգնեցին ու տիրեցին
Մհերի ամբողջ ունեցածին:
Եկան իշխաններն ու խլեցին
Մհերի հողերն ու նրա ձին,
Մհերի գորքերը ցրեցին
Եվ կալվածները բաժանեցին:
Եվ տիրանալով երկրին այսպես՝
Ձենով-ՕՀանին բերին հանդես,
Որ իբրև հմուտ ու հեռատես
Այր հավատարիմ, իշխան ու մեծ
Կառավարե և իշխե իրենց:

Ժ

Ձենով-ՕՀանը դարձավ իշխան...
Եվ ՕՀանը երբ իշխան դարձավ
Առյուծ-Մհերի զենքերն հրցայտ,
Նժույգներն այն հուր, սուրը կայծակ
Հավաքեց, լցրեց մի քարանձավ:
Մոռացած նրա փառքը պայծառ՝
Թաքցրեց նրա զենքերն հրցայտ,
Առյուծ-Մհերի սուրը կայծակ
Եվ գործությունը նրա անծայր:
Հավաքեց ապա, տիրեց իսկույն,
Առյուծ-Մհերի ամբավ ոսկուն,
Սրտում ա՛հ հազար, հազար սոսկում՝
Աչքերը չոեց նրա ոսկուն:
Մոռացած նրա համբավն հավետ՝
Նրա վաստակած ոսկուն ցավեց,
Իբրև ոսոխից աշխարհավեր
Միա՛կ փրկություն ու ապավեն:
Իսկ դյուցազն Դավթին, մանկանն հուրիեր
Նա հովիվ կարգեց սարերում մեր,

Որ խաշն արածն ամառ-ձմեռ,
Իսկ գիշերները քնի մի ծեր,
Մի այրի կնոջ խուզում, որ էլ
Մոռանա հավետ, որ դյուցազուն
Իր հայրը ուներ կայծակն սուր,
Հուր նծույգ ուներ, գրահներ հուր,
Զըրկելով նրան այսպես մի օր
Զենքերից իր քաջ, դյուցազուն հոր:

ԺԱ

Օ՛, Առյուծ-Մհեր, ռամի՛կ արդար,
Փրկության պատնե՛շ չարից չարկամ,
Ձե՛նք ժողովրդի, ո՛ւժ տիրակալ,
Անհատների ու անեզրական...
Մինչև բարձրանար վերջին անգամ
Դյուցազուն Դավիթն իր քնից վեր
Ձենով-Օհանը, իշխանն այն նեո
Դեռ որքա՛ն պիտի քրտինք քամեր,
Եվ ինքնությունն ու հուր գանձը մեր
Տա՛ր գարկիչներին աշխարհավեր...

ԺԲ

Մարամելիքը, արքան այն նեո,
Երբ լսեց մի օր երկրում իր ջեո,
Որ չկա Սասնում Առյուծ-Մհեր,
Որ իշխաններն են արդեն տիրել
Լեռներին Սասնա ու դարձել տեր
Եկավ, պաշարեց հովիտ ու լեռ,
Որպես չար խորշակ, կամ ժանտ ձմեռ:
Օհանը մի օր բարձրացավ վեր
Պաշարված տեսավ երկիրն հայոց,

Տեսավ գրաներ, ու սուր, ու բոց,
Սարսափեց, սարսեց էությամբ ողջ,
Եվ գնաց հայցի աղիողորմ
Փրկություն՝ չարից այն անողորմ:—

ԺԳ

Գնաց մեր Օհանն, ահով-դողով
Արքայի առջև այն անողորմ
Գլուխ խոնարհեց ազգով-ցեղով,
«Քոնն է» աղերսեց «Երկիր ու հող»
Ընծայեց նրան ոսկի շողշող,
Գերության հանձնեց Սասունը ողջ:
«Լավ» համաձայնեց Մելիքն ահեղ,
«Ձեր կյանքը» ասաց «Կխնայե՛մ,
Միայն թե թող գա քո երկնահեռ
Ժողովուրդն ամբողջ, մանուկ ու ծեր,
Եվ անցնի տակով իմ թրի կեռ,
Որ Սասնա երկրում ո՛չ մի մարդ էլ
Չշարժի իմ դեմ գրահ ու գենք»:

ԺԴ

Ձենով-Օհանը, իշխանն այն նենգ
Գլուխ խոնարհեց Մելիքին նեռ,
Արձակեց ապա հրաման գոռ,
Որ ժողովուրդը Սասնա ամբողջ
Գա, անցնի նրա փայլատակող
Արնահոտ, դաժան թրի տակով:
Եվ ժողովուրդը Սասնա անկոր՝
Խեղճացած, խոնարհ ու գլխիկոր,
Անցավ Օհանի դժնի կամքով
Մարամելիքի թրի տակով:

Մելիքը, շողշող գրահ հագին,
Կանգնեց՝ ահռելի ու ահագին,
Եվ ժողովուրդը, մանուկ ու կին,
Անցավ պողպատե թրի տակից:
Բայց հերթը հասավ երբ Դավիթին՝
Չմոտեցա՛վ նա չարի թրին,
«Չե՛մ անցնի» ասաց կամքով անկոր
«Մարամելիքի թրի տակով»:

ԺԵ

Ոլորեց աչքերը արնակոխ
Մարամելիքը Դավթի վրա,
Մտրակեց ապա նժույզն իրա,
Մտրակեց, քշեց Դավթի վրա,
Որ սմբակներով հրահրրան
Ոտնակոխ անի, ճգմի նրան:
Բայց մանուկ Դավիթն անփույթ, ուրախ,
Իբրև խաղ մանկան մի հրաժին,
Բռնեց Մելիքի ձիու սանձից,
Ետ գնաց, ահռեց Մելիքի ձին,
Եվ մնաց Մելիքն այն չարածին
Կախված ահաբեկ ձիու սանձից:
Մորնչաց Մելիքն ահով անձիր,
Իր կայծակնափայլ սուրը քաշեց,
Որ հարվածով մի, զարկով մի շեղ
Դյուցազուն Դավթին միջից կիսե:
Մոտ եկավ սակայն նրան մի ծեր,
Մի ռամիկ արդար, այր ալեհեր,
«Ներիր» բարբառեց «Մանուկ է դեռ.
Ողջ Սասունն է քեզ գլուխ թեքել,
Օ՛, Մարամելիք, ինչո՞ւ ես էլ
Վախենում որբից մի կաթնակեր»:

Նայեց Մելիքը ռամիկ ծերին,
Իր սրին նայեց, իր գորքերին,
Նայեց սասունցի իշխաններին
Եվ ժողովրդին՝ դարձած գերի,
Եվ եկավ, նայեց ապա Դավթին,
«Ներում եմ» ասաց ժողովրդին,
«Բայց թե փորձանք գա մի օր գլխիս
Սրանի՛ց կգա, այս ծուռ Դավթից»:
Ասաց, մտրակեց իր նժույգ ձին,
Հավաքեց, ապա գորքերն անձիր,
Հեռացավ, գնաց Սասնա երկրից,
Մարդիկ ողարկեց ապա կրկին,
Որ Սասնա ամբողջ հարկը փրկիչ
Հավաքեն, տանեն Մսրա երկիր:

ԺԶ

Եվ եկան Բաղին ու Կոզբաղին,
Ցնծագին հասան մի օր Սասուն,
Հեռները բերին պարկեր բազում,
Որ Սասնա ամբողջ գանձերը ձույլ
Հավաքեն, տանեն: Խանդով քսու
Ձենով-Օհանը, իշխանն այդ մեծ,
Հարկահաններին դիմավորեց:
Գնաց նա ապա, անհուն հորից
Հանեց Մհերի գանձը խորին,
Եվ զարմանալի՛ շռայլորեն
Սկսեց չափել, ինչպես ցորեն,
Առյուծ-Մհերի գանձը, որ էլ
Մսրամելիքի ձեռքը գորեղ
Հավիտյան իշխեն, թագավորեն:
Չկար Մհերի գորքը հո էլ,
Որ ճղմեր նրանց ու տրորեր:

ԺԷ

Այդ ժամին մանուկ Դավիթն հուրհեր
Այն պառավ կնոջ աղքատ արտում,
Թռչունների դեմ ելած մարտի,
Ձեռքին մի կանաչ, բարակ բարդի,
Խաղում էր գվարթ ու թռչկոտում:
Պառավը կանչեց մանուկ Դավթին.
«Ո՛վ Դավիթ» կանչեց «Քաջի՛ որդի,
Դու ի՞նչ ես ուզում իմ խեղճ արտից.
Ինչքա՛ն տրորես ոսկեհատիկ
Հասկերը այրու կտավատի.
Չե՞ս տեսնում՝ Բադին ու Կոզբադին
Տանում են քո հոր արդար ոսկին.
Ուժ, գործություն է տված բազկիդ,
Գնա՛, ո՛վ Դավիթ, գնա՛ հսկի
Չտանեն քո հոր արդար ոսկին»:
«Բայց ո՞վ է տալիս ոսկին իմ հոր
Բադուն, Կոզբադուն» զարմանքով խոր
Հարցրեց Դավիթ-դյուցազնը նոր:
«Ձենով-Օհանն է տալիս քո հոր
Գանձերը չարին՝ չարի սովոր»
Բարբառեց պառավն հառաչքով խոր:
Եվ գնաց մանուկ Դավիթը, որ
Տերություն անի գանձերին հոր:

ԺԸ

Գնաց նա, տեսավ՝ սենյակում հին
Կանգնել են Բադին ու Կոզբադին,
Իսկ Ձենով-Օհանը մահատիպ
Չափում է ոսկին ոսկեհատիկ,

Պարկերը հենած հողե պատին,
Ինչպես բեռ հնձած կտավատի:
Դավիթը տեսավ, նայեց Բաղուն,
Դարձավ, լուռ նայեց նա Կոզբաղուն,
Մոտեցավ ապա նա Օհանին
Եվ չափը խլեց նա ցորյանի,
Ասաց. «Թող որ ե՛ս չափեմ, Բաղի՛,
Մհերի ոսկին ոսկեհատիկ»:
Ասաց, պարկերի ոսկին թափեց,
Դատարկ ամանով օդը չափեց,
Շրջեց այն ապա նա պարկի մեջ
Եվ ծիծաղելով ասաց. «Այս մե՛կ»:
Զայրացավ, դժնեց Կուրբաղին նենգ,
«Դե՛ն տարեք» կանչեց «Դավիթին խե՛նթ,
Մսրամելիքի հարկը տվե՛ք,
Չեք ուզում եթե՝ գնանք ասենք
Գա, հիմքից քանդե Սասունն անտեր,
Անապատ դառնան Սասնա հանդեր»:
Զայրացավ անչափ Դավիթն այստեղ,
Բարկությունն անհուն էլ չգսպեց,
Ետ դարձավ ձեռքի պղինձը մեծ
Կոզբաղու ճաղատ գլխին խփեց:
Զայն տվեց ապա նա Օհանին,
«Ո՛վ Ձենով» կանչեց «Գնա քնի՛,
Մսրամելիքը յոթգլխանի
Ինչ որ կարող է՝ թո՛ղ գա՛ անի՛»:

ԺԹ

Գնացին Բաղին ու Կոզբաղին,
Մսրամելիքին գանգատ արին,
Պախարակեցին Դավթին արի,
Գովեցին, իբրև Սասնա բարիք,

Ձենով-Օհանի վարքը բարի:
Մարամելիքը, արքան այն նեռ,
Ջայրացավ, ինչպես դաժան ձմեռ,
Արձակեց ապա հրաման գոռ,
Որ գա, հավաքվի անհաշիվ զորք.
Հագար, հինգ հարյուր մանուկ նորել,
Հագար, հինգ հարյուր ռազմիկ զորեղ,
Հագար, հինգ հարյուր այր սևահեր,
Հագար, հինգ հարյուր այր ալեհեր,
Որ գնա Սասնա երկրին տիրե,
Որ Սասնա քաղաքը ավիրե,
Որ ժողովրդին ամբողջ գերե,
Տեղահան անե, Մսրը բերե:

Ի

Մարամելիքի զորքերն եկան,
Բռնեցին Սասնա սարերը ողջ,
Լցրին շոնդյուն, ու թինդ, ու կոշ,
Ձիերի խրխինջ ու խրխնջոց,
Եվ Սասնա չքնաղ աշխարհն ամբողջ
Բռնեց աղաղակ, ու ծուխ, ու բոց:
Ձենով-Օհանը, իշխանն հայոց
Բարձրացավ, տեսավ մի առավոտ
Մարամելիքի զորքերն այն հոծ,
Տեսավ արշավանք մի մահահոտ
Եվ սիրտը նրա լցվեց ահով:
Գնաց նա ապա Դավիթի մոտ
Ասաց. «Ո՛վ Դավիթ, մանո՛ւկ դիվոտ,
Բերել եմ ահա քեզ մահվան բոթ»:
«Ո՛վ Դավիթ», կանչեց «Դավի՛թ» ասաց
«Սասնա ավերման ժամը հասավ.
Եկել է զորքով բազմահագար

Մսրամելիքը, արքան գազան.
Գնա՛նք, ո՛վ Դավիթ, գնա՛նք» ասաց.
«Իրեն տանք հարկը իրա ուզած.
Գնանք, ո՛վ Դավիթ, ոսկի տանենք,
Փրկություն հայցենք արքայից նենգ,
Որ վրեժն իր չար նա չհանե,
Սասնա երկիրը չկործանե»:
Եվ ասաց Դավիթը Օհանին.
«Ո՛վ Ձենով» ասաց «Գնա քնի՛.
Առավոտ, առած աղեղ ու նետ,
Ի՛նքս կգնամ կռիվ կանեն»:

ԻԱ

Առավոտ ելավ Դավիթը վեր,
Վերցրրեց-առավ աղեղ ու նետ,
Որ գնա՝ Մսրա արքայի հետ
Մղի պատերազմ մի չարաղետ,
Որ ուժը նրա հորդած, ինչ գետ,
Դարձրնի, քշի մեր երկրից ետ:
Բայց տեսավ նրան այրին այն խեղճ,
«Ո՛վ Դավիթ» ձայնեց «Այդ ո՞ւր» կանչեց
Դավիթը ասաց. «Գնում եմ ես
Մսրամելիքին կոչեմ հանդես,
Մեր երկրի համար կռիվ անեմ,
Մսրամելիքին Սասնից հանեմ»:
Պառավր ասաց. «Դավի՛թ ուսմիկ,
Ինչքա՛ն ես անմիտ ու միամիտ,
Փուշ գլխիդ ունես լեռան քամի.
Մարդ է՞լ կգնա դարանամիտ
Մսրամելիքի հետ հարամի
Նետով-աղեղով կռի՞վ կանի»:
«Բա ի՞նչպես անեմ» Դավիթն ասաց.

«Ո՛չ գրահ ունեմ, ո՛չ զենք հագար»:
 «Բա ինչպես անե՛ս» պատալն ասաց.
 «Բա չե՞ս իմանում, Դավի՛թ անճար.
 Մհերը ուներ զենքեր անչափ,
 Մհերը ուներ նժույզ պայծառ,
 Մհերը ուներ և սուր-կայծակ»:
 Դավիթը կիտեց հոնքերն, ասաց.
 «Բա ո՞ր եմ իմ հոր զենքերն» ասաց.
 «Հ՛եյ, խեղ՛իկ Դավիթ» պատալն ասաց.
 «Ձենով Օհանի՛ն գնա ասա.
 Ինչքա՛ն որ զենքեր քո հերն ուներ,
 Ինչքան որ գրահ Մհերն ուներ
 Ձենով Օհանն է տարել-պահել,
 Գնա՛, ե՛տ խլիր, Դավի՛թ հուրհեր»:
 Ասաց, խրատեց պատալն արթուն
 Դյուցազուն Դավթին, ինչպես որդուն.
 «Հավատ չընծայես ուրիշ մարդու.
 Թե սիրով չտա ուժո՛վ առ դու»:

ԻԲ

Գնաց Դավիթը սրտով տրտում,
 Գնաց այն Ձենով-Օհանի տուն,
 Թակեց, թնդացրեց երդիկ ու դուռ,
 «Ո՛վ Օհան» կանչեց «Ե՛կ արի դո՛ւրս,
 Առյուծ-Մհերի զենքերը տո՛ւր,
 Որ կռիվ գնամ զենքերով հուր»:
 Օհանը, սարսաժ, ելավ գավիթ.
 «Ի՞նչ զենքեր» ասաց «Խեղ՛իկ Դավիթ,
 Դու մանուկ էիր մի միամիտ,
 Ո՞րտեղից փչեց գլխիդ քամին»:
 Դավիթ ասաց. «Ձենով-Օհան,
 Մհերը ուներ ոսկե վահան,

Մհերը ուներ զենքեր հրցայտ,
Մհերը ուներ նժույգ պայծառ,
Մհերը ուներ և՛ սուր-կայծակ:
Բեր, հանձնի՛ր զենքեր ու գրահներ,
Եթե ոչ» ասաց «Ուժո՛վ կառնեն»:
Օհան, ահով լցված հագար,
Հարցրեց «Դավի՛թ, քեզ ո՞վ ասաց»:
Դավիթը ասաց. «Պառավն այն մեր.
Ե՛լ, Ձենով-Օհան, զենքերը բե՛ր,
Գնամ, մեն-մենակ կռիվ անեն,
Մարամելիքին Սասնից հանեն»:

ԻԳ

Տեսավ՝ ճար չկա Օհանը նենգ,
Հավաքեց, բերեց գրահ ու զենք,
Բերեց Մհերի զենքերն հրցայտ,
Նժույգը բերեց նա պայծառ,
Եվ սուրը բերեց նրա կայծակ:
Եվ Դավիթը երբ նժույգն հեծավ,
Երբ հագավ իր հոր գրահն արծաթ,
Երբ բռնեց ձեռքին սուրը կայծակ
Դարձավ Դավիթի հետքից ասավ.
«Ափսո՛ս, Մհերի հրեղեն ձի՛,
Զրահներ անգին, գանձե՛ր անծիր,
Ափսո՛ս Մհերի ձիու սանձին»...
Դավիթը լսեց և ետ դարձավ,
«Ո՛վ Ձենով-Օհան, Օհան» ասավ,
«Պապանձվի՛» ասավ «քո չար լեզուն,
Բա մանուկ Դավթին չե՞ս ափսոսում»...
Օհանը ահից խոսքը փոխեց.
«Ափսո՛ս մեր մանուկ Դավիթ» ասեց.
Աչքերից առատ արցունք հոսեց,

Իբրև թե խղճաց ու ամսուսեց:
Դյուցազուն Դավիթն էլ շխտեց,
Առյուծ-Մհերի անունն հիշեց,
Ե՛տ դարձավ ապա և ձին քշեց...

ԻԴ

Դյուցազուն Դավիթն հուր-ձին քշեց
Մարամելիքի բանակն հասավ.
Երբ բանակն հասավ, նայեց-տեսավ՝
Քնել է, բռնած հովիտ ու սար,
Մարամելիքի գորքը հազար:
Դյուցազուն Դավիթն երբ այս տեսավ՝
Մտածեց, մանուկ մտքում ասավ.
«Թե հիմա այսպես քշեմ-գնամ,
Ցորյանի նման հնձեմ նրանց
Պիտի մտածեն, թե մենք քնած,
Դավիթը գող-գող եկավ գնաց»:
Ձայն տվեց ուստի Դավիթը քաջ.
«Վե՛ր կացեք, ելե՛ք, գորքե՛ր քնած,
Որ չասեք հետո, թե մենք քնած՝
Դավիթը գող-գող եկավ գնաց»:
Արթնացավ իսկույն բանակն ամբողջ,
Թնդյուն, շառաշյուն, շոինդ ու կոշ,
Ձիերի խրխինջ ու խրխնջոց,
Ջենքերի շաշյուն, ու հուր, ու բոց...
Հավաքեց Դավիթն իր ուժը ողջ,
Մրրիկի նման հուր-ձին թողեց,
Կայծակներ թռան քարից, հողից,
Արեգակն անգամ գույնը փոխեց,
Երբ սուրն արձակեց հրե շողեր:
Շարժելով այսպես իր սուրն հրե,
Սկսեց հնձել, ինչպես ցորեն,

Մարամելիքի գորքը գորեղ,
Որ Սասնա վրա քանի՛ օր էր
Եկել էր, նստել, ինչպես մորելիս:
Ահեղ էր Դավիթն ու ահավոր,
Իբրև այր արդար, ռամիկ զինվոր,
Իբրև անասան դյուցազուն, որ
Կռվում էր սրով իր անպարտ հոր:
Երբ տեսավ նրա ցատունն այդ խոր
Մարամելիքի գորքը բոլոր,
Դեմ ելավ նրան մի ալևոր
Մարա աշխարհից եկած զինվոր:
«Դավի՛թ» բարբառեց զինվորը ծեր
«Ինչո՞ւ ես մեր դեմ կռվի ելել,
Մարամելիքն է, արքան այն նեռ,
Մեզ քշել, բռնի Սասուն բերել.
Ո՛վ Դավիթ» կանչեց «Ո՛վ միամիտ,
Դյուցազո՛ւն Դավիթ՝ մեզ պես ռամիկ,
Մարամելիքն է թո թշնամին,
Դյուցա՞զն ես՝ գնա դարանամիտ
Մարամելիքից վրեժդ հանի»:
«Լա՛վ» պատասխանեց Դավիթը մեր.
«Իսկ ո՞ր է հիմա Մելիքը նեռ»:
«Այնտե՛ղ է» ասաց զինվորը ծեր.
«Վրանում այն մեծ քնած է դեռ,
Ծուխ է բարձրանում այնտեղից վեր
Այնտե՛ղ է հիմա Մելիքը նեռ»:

ԻԵ

Լսեց արձակեց Դավիթն իր ձին,
Էլ չանսաց հուր ձին իրա սանձին,
Ինչպես գերանդին ցորյան հնձի՝
Մրրկվեց այդպես թափով անձիր,

Եվ գնաց, կանգնեց այն առանձին
Վրանի առջև, որի միջից,
Ինչպես հնոցից, թափով ամբողջ,
Ծո՛ւխ էր բարձրանում, ու հո՛ւր, ու բո՛ց:
«Ո՛ւ Մելիք» կանչեց ձայնով անդող
Դյուցազուն Դավիթն անհուն խանդով.
«Ո՛ւ Մելիք» կանչեց «Քնելը թո՛ղ,
Ե՛լ, կոիվ մղենք, զարկե՛նք հերթով,
Ինչքա՞ն ես տեսնենք արդյոք դու քաջ,
Որ ժողովրդիդ՝ ահից կորած՝
Քշել ես, բերել Սասնա վրա»:
Մելիքը լսեց ձայնը նրա,
Վեր կացավ, նստեց մի պահ մռայլ,
Նայեց նա հպարտ իրա գործին,
Մոտ կանչեց ապա մանուկ Դավթին,
Հսկա բերանը ապա բացեց,
Դյուցազուն Դավթի վրա փչեց,
Որ նրան, ինչպես չնչին տաշեղ,
Թոցնե, Սասնա դաշտից քշե:
Բայց կանգնած մնաց Դավիթն հուրիներ
Իր տեղում անշարժ ու աներեր:

ԻԶ

Վեր թռավ տեղից Մելիքն ահեղ
Սարսափից կորած ու խելահեղ,
Բայց զսպեց իրեն, շունչը պահեց,
Ժպտալով ապա Դավթին նայեց,
«Նե՛րս արի» ասաց «Դավիթ ջահել,
Նստենք միասին, մարդավայել
Խոսք-գրույց անենք, ապա կրկին
Ելնենք միասին, կարգով կարգին
Ձի-նժույգ նստած, զրահ առած՝

Մեր ուժը փորձենք գործի առաջ»:
Օ՛ր, մանուկ Դավիթ դու միամիտ,
Առյուծ-Մհերի որդի՛ր ուսմիկ,
Քո գլխում ինչքա՛ն խաղա քամի,
Ահեղ փորձության, մահու ժամին
Որքա՛ն հավատաս անգետ կամիվ
Ամեն՛ն մի ոտիս ու թշնամի
Մարամելիքի ու Օհանի...
Ահա Մելիքը, արքան այն նեո,
Քեզ նենգ ժպիտով կանչում է ներս,
Որ դավով խարդախ ու արնանենգ,
Քեզանից, Դավի՛թ, իր ոխն հանե:
Եվ ուսմիկ Դավիթն, արդար ու մեղմ,
Հավատաց չարին ու մտավ ներս,
Եվ ընկավ, խաբված դավով այն նենգ,
Մելիքի փորած անդունդի մեջ...

ԻԷ

Ընկավ մեր Դավիթն անդունդի մեջ,
Շուրջը մթություն, ու մութ, ու մեզ,
Իսկ վերից Մելիքը արնանենգ,
Սարսելով ահից իր խելագար,
Քաշեց մի հսկա, վիթխարի քար:
Դավիթը մնաց փոսում խավար,
Անպաշտպան, մենակ, իսկ դուրսը չար
Մարամելիքը, արքան դաժան,
Քրքջում էր ահեղ ու ժանտաժանտ:
Եվ Սասնա վրա իջավ այնժամ
Խորշակ դառնաղետ, մահ տարաժամ:
Եվ Դավիթն, ընկած խավարում քար,
Օգնության կանչեց երկար, երկար,
Եվ գուր է ասում գրույցը հար,

Թե պարուն այդ սև, այդ ժամին չար.
Օգնության եկավ խորհուրդով վառ
Ձենով-Օհանը, իշխանն այն մառ:
Նա չեկավ, Ձենով իշխանն հայոց.
Սև սրտում՝ սարսափ ու ահ մահու՝
Նա Մելիքին էր նվաստ նայում
Եվ ժողովրդին հրամայում
Հավաքեն, տանեն նրա համար
Քառասուն կաղ կին՝ կորեկ աղան,
Քառասուն այլ կին, որ ուղտ բառնան,
Քառասուն աղջիկ՝ նման գարնան՝
Գնան՝ Մելիքին վարձակ դառնան:
Հավաքեց ապա ահով անսանձ
Օհանը ամբավ ոսկի ու գանձ,
Մարամելիքի մոտը գնաց,
Թախանձեց, խնդրեց վիզը ծռած,
Որ գերի գրի հավիտյան-հար
Երկիրը Սասնա և դարեդար
Թե՛ իր և թե ո՛րչ Մսրա համար
Գա, ոսկի տանի, անհատնում հարկ:
Մելիքը լսեց, չարկամ խնդաց,
Մորնչաց ձայնից հողը թնդաց,
Արձակեց ապա հրաման գոռ,
Որ ժողովուրդը Սասնա ամբողջ,
Հավաքի, բառնա հարկը փրկիչ
Եվ գերի գնա Մսրա երկիր:
Ձենով-Օհանը լսեց, գնաց
Եվ, ժողովրդին՝ ահից կորած՝
Հայտնեց Մելիքի հրամանն այս:
Եվ սուգ բարձրացավ, տրտունջ ու լաց
Աշխարհում հայոց, և որբացած
Սասնա աշխարհի ձայնը գնաց,
Հասավ ականջին Դավթի դյուցազն,

Որ խավար ու խուլ հորում կորած
Ժայթքում էր աչքից կրակ ու կայծ:
Սթափվեց, հիշեց Դավիթն այնժամ
Առյուծ-Մհերի փառքը պայծառ,
Հիշեց կայծակն սուրը հրցայտ,
Հավաքեց ամբողջ իր ուժն անծայր,
Խփեց-շողշողաց սուրը կայծակ
Եվ քարը կտրեց միջով անցավ...

ԻԸ

Դուրս եկավ հորից Դավիթն այնժամ,
«Ո՛վ Մելիք» կանչեց «Արքա՛ դաժան,
Ելել եմ, բերել քեզ մահու ժա՛ն»:
Կանչեց նա ապա ձայնով ահեղ.
«Ե՛լ, հանդես արի՛, ո՛վ արքա նենգ,
Ձի՛ նստիր, կապի՛ր գրահ ու զենք,
Որ վերջին անգամ դեմ-հանդեպ մենք,
Ո՛վ Մելիք, մահու կռիվ անենք»:
Դեմ ելավ դաժան արքան նրան,
Ժպտաց շողոքորթ, նայեց վրան,
Զենքերին նայեց այն հուրհուրան,
Նժույգին նայեց նրա կրակ,
«Ե՛կ, նստի՛ր» ասաց ժպիտով նենգ,
«Ե՛կ, նստի՛ր, սիրով գրույց անենք,
Թե կամիս հետո՝ առած թուր-տեգ,
Ո՛վ Դավիթ, մահու կռիվ անենք»:
«Ո՛չ» պատասխանեց Դավիթը մեր.
«Սասունցի Դավթին չե՛ս խաբի էլ.
Ե՛լ, Մարամելիք, զենքերդ բե՛ր,
Կանգնի՛ր անխարդախ ու անվեհեր,
Քեզ մահ եմ բերել, ո՛վ արքա նեռ:
Բարձրացավ Մելիքն իր տեղից վեր,

Ջրահներ հագավ, առավ զենքեր,
Ձի-նժույգ նստեց և կանգնեց մեր
Դավիթի հանդեպ, ինչպես մի լեռ:
«Դավիթ» բարբառեց Մելիքը նեռ,
«Ո՞ւնն է առաջին հարվածն արդյոք»:
«Քո՛նն է» դյուցազուն Դավիթը մեր
Պատասխան տվեց այն նեռ-մարդուն:

ԻԹ

Եվ կանգնեց Դավիթը նրա դեմ
Անասան, անահ, դենքով վսեմ,
Հայացքով պայծառ, ժպիտով սեզ,
Բոցավառ, ինչպես պայծառ արեգ:
Մարամելիքը իր ձին քշեց,
Հեռացավ, եկավ, և ապա շեղ
Հարվածով դժնի, թափով ուժեղ
Հարվածեց Դավթին, որ նրա սեզ,
Բարձրաբերձ կուրծքը միջից կիսե:
Երբ զարկեց Մելիքն հարվածն ուժեղ,
«Հո՛ղ դարձավ Դավիթ» դարձավ ասեց.
«Այստե՛ղ եմ» կանչեց Դավիթը սեզ,
Եվ ահով լցվեց Մելիքը սև:
Նա երկրորդ անգամ իր ձին քշեց,
Եկավ, հարվածեց հարվածով շեղ.
«Հո՛ղ դարձավ Դավիթ» էլի ասեց,
«Այստե՛ղ եմ» կանչեց Դավիթը սեզ:
Եվ երրորդ անգամ իր ձին քշեց
Մարամելիքը, արքան այն սև,
Եկավ, հարվածեց գուրգով ուժեղ.
«Այս անգամ մեռա՛վ Դավիթն» ասեց.
«Այստե՛ղ եմ» կանչեց Դավիթը սեզ.
«Կանգնիր, ո՛վ Մելիք, ո՛վ արքա սև,

Ե՛ս պիտի հիմա իմ ձին քշեմ»:
Երբ կանգնեց Մելիքը նրա դեմ,
«Դավի՛թ» բարբառեց «Ռամի՛կ գորեղ,
Թո՛ղ, մանուկ Դավիթ, խոր հոր փորեն,
Մտնեն նրա մեջ, գլխիս քաշեն
Քառասուն կաշի, քառասուն քար
Եվ ապա՛ արի, քո զարկը զարկ»:
«Լա՛վ» ասաց Դավիթն արքային չար.
«Թող փորեն խոր հոր, քաշեն թող քար,
Չի՛ փրկի, Մելի՛ք, քեզ ո՛չ մի ճար
Սասունցի Դավթի զարկից արդար»:

L

Բերին, փորեցին մի հոր խավար
Մսրամելիքի, նեոի համար.
Եվ մտավ Մելիքը դողահար
Իր համար փորած հորը խավար,
Եվ բերին ապա, քաշեցին մառ
Քառասուն կաշի, քառասուն քար:
Եվ քշեց Դավիթն ապա իր ձին,
Որ խփի հարվածն իր առաջին,
Մոտ վազեց սակայն մի պառավ կին,
Մսրամելիքի մայրն էր՝ հագին
Մսրա գգեստներ՝ մետաքս անգին.
Եկավ, փաթաթվեց Դավթի ոտքին.
«Ի՛նձ քաշխիր» ասաց «Ջարկդ առաջին»:
«Լա՛վ» ասաց Դավիթը պառավին.
«Ես քե՛զ եմ քաշխում զարկս առաջին»:
Եվ երկրորդ անգամ քշեց իր ձին
Դավիթն շտապով, սակայն կրկին
Եկավ, փաթաթվեց նրա ոտքին
Մի ուրիշ տարեց, գեղեցիկ կին.

Մսրամելիքի քույրն էր՝ հագին
 Ջգեստներ չքնաղ ու թանկագին.
 Եկավ փաթաթվեց Դավթի ոտքին.
 «Դավի՛թ» բարբառեց «Դյուցա՛զն անգին,
 Ի՛նձ բաշխիր երկրորդ զարկդ կրկին»:
 «Լա՛վ» ասաց Դավիթն «Ո՛վ չքնաղ կին,
 Քե՛զ եմ շնորհում զարկս կրկին»:
 Եվ երրորդ անգամ իր ձին քշեց,
 Ոչ-ոքի խնդիրք էլ չլսեց,
 Առյուծ-Մհերի անունն հիշեց,
 Եկավ, կայծակե սուրբ խփեց,
 Ջարկեց հարվածով, զարկով վսեմ
 Քառասուն կաշին միջից կիսեց:
 Կտրեց քառասուն կարծր կաշին,
 Քարերը կտրեց ջրաղացի,
 Ճայթեց խորությամբ մի անհաշիվ,
 Դեմքն արեգական բռնեց լիռշին:
 Երբ փռշին մի քիչ բարձրացավ վեր
 «Այստե՛ղ եմ» կանչեց Մելիքը նեռ.
 «Սասունցի՛ Դավիթ, չե՛ս մեռել դեռ»:
 Ջարմացավ Դավիթն, ապա ասեց.
 «Ո՛վ Մսրամելիք, թա՛փ տուր դու քեզ»:
 Մելիքը նրա ձայնը լսեց,
 Թափ տվեց իրեն, արյունն հոսեց,
 Մեջտեղից եղավ նա երկու կես,
 Անցավ, խորտակվեց Մելիքն այսպես...

ԼԱ

Այսպես է ասում գրույցը մեզ,
 Սասունցի Դավթի գրույցն արդար,
 Ասում է ապա գրույցն այդ վառ,
 Որ մեռավ այսպես երբ նեռը չար

Դավիթը նրա գորքին դիմեց.
 «Գնացե՛ք» ասաց «Ձեր երկրում կեզ
 Ապրեցեք ազատ, ապրուստով վեա,
 Եվ հանգիստ թողեք մեր տունն ու մեզ»:
 Ասում է ապա գրույցը մեզ,
 Որ Դավիթն հետո դաշտից քշեց
 Ձենով-Օհանին, իշխանին նենգ,
 Հավաքեց ապա գրահ ու գենք,
 Եվ դարձավ ռամիկ երկիրն ուժեղ,
 Եվ հնչեց կրկին ամենուրեք
 Սասմա լեռներում ծիծաղ ու երգ...
 Ասում է ապա գրույցը մեզ,
 Որ Սասմա երկրում տիրեց այսպես
 Կյանք զարմանալի, արդար ու վեա,
 Մինչև մահացավ Դավիթն հրկեզ
 Եվ ժառանգ թողեց երկրի վրա
 Մհերին՝ որդուն իր հուրհուրան,
 Բայց դժնի ուժեր տարան նրան,
 Փակեցին Սասմա անհուն լեռան
 Քարայրում մթին, որ այնտեղ նա
 Հավիտյան, ընդմիշտ գերված մնա...
 Օ՛, դյուցազն Մհեր, ռամիկ դու ա՛յր,
 Առյուծ-Մհերի շավի՛ղ պայծառ,
 Դյուցազո՛ւն վերջին, ռազմի՛կ արդար,
 Ձե՛ոք ժողովրդի ստեղծարար,
 Ուժեր կործանիչ, և՛ մութ, և՛ չար
 Քարայրում այն մութ, միգում խավար
 Փակեցին ահով քո դեմքը վառ,
 Եվ գալիք քենից սարսափահար՝
 Հայտարարեցին քեզ նեո ու չար,
 Որ չելնես մի օր՝ նրանց համար
 Չբերես անկում, ու մութ, ու մահ...

Հուշ դարձավ այսպես, կյանքից գնաց
 Սասունցի Դավթի զարմը դյուցազն,
 Եվ տիրեց անհուն աղետ ու լաց
 Լեռներին Սասնա, աշխարհին բարձր,
 Եվ ժողովրդին ռամիկ ու պարզ:
 Հուշ դարձավ այսպես, դարձավ երազ
 Առյուծ-Մհերի զարմը գորեղ,
 Եվ դարեր ապա ու տարիներ
 Լեռներում Սասնա, աշխարհում մեր,
 Որ ոչ մի դյուցազն էլ չսերեց
 Ձենով-Օհանի զարմը տիրեց...
 Տիրեց Օհանի սերունդը մառ
 Բազում տարիներ, ու դարեդար
 Հայրենի երկրում ժլատ ու չար,
 Անդուլ կեղեքող ձեռքով շռայլ
 Յրե՛ց մեր երկրի գանձը անծայր
 Եվ ինքնությունը մեր ոսկեսար:
 Եվ եկան ապա ու շարեշար
 Տիրեցին երկրին իշխաններ չար,
 Տերեր հայրենի ու գանազան,
 Ազատանիներ՝ վարքով գազան,
 Եվ նեո-արքաներ հազարհազար:
 Եվ ժողովրդի գլխին ազատ,
 Իբրև հովանի մի սրբազան,
 Կախվեց տերերի ժանիքը ժանտ
 Ե՛վ խարույկ, և՛ խաչ, և՛ խարազան...
 Այսպես Օհանի սերունդը մառ
 Տիրեց աշխարհում երկա՛ր, երկա՛ր,
 Մինչև օրն եկավ և դենքով վառ
 Ելավ քարայրից Մհերն արդար,
 Եվ բերեց զարմին Օհանի չար

Անկում վերջնական և մահ անճառ:
Օ՛ր, անմահ Մհեր, քանի՛ դու դար
Պիտի մնայիր այրում խավար,
Մինչև աշխարհում քո օրը գար
Եվ ելնեիր դու արևավառ
Համա՛յն աշխարհի զարմերին չար
Բերելու անկում և մահ արդար:

ԼԳ

Եվ մենք աշխարհում հավիտյան-հար,
Որքան վերհիշենք գրույցն այս վառ,
Սասունցի Դավթի գրույցն արդար,
Սերունդե-սերունդ ու դարեդար
Դառնանք բարբառենք նգովք մենք նախ
Մարամելիքին, թագավորի՛ն,
Դառնանք բարբառենք նգովք ապա
Ձենով-Օհանին, իշխանին նե՛նգ,
Դառնանք բարբառենք նգովք ապա
Ա՛յլ իշխաններին բոլոր այն մեր,
Որ բերին մեզ մահ, ու մո՛ւտ, ու նե՛ռ:

Փա՛ռք փառաբանենք ապա մենք մեր
Ադյուծ-Մհերին, դյուցազնին քա՛ջ,
Դավիթին՝ նրա որդուն դյուցազն,
Մհերին՝ նրա որդուն անմահ,
Ո՛ղջ ժողովրդին ապա Սասնա,
Որ լուրթ լեռներում մի օր բազմած
Հորինեց պայծառ գրույցը այս
Եվ անցավ անհետ, դարձավ երազ...